

Pregledni članak/
Review paper
Prihvaćeno 1.9. 2016.

Vlatka Družinec

Osnovna škola Mače, Mače
vlatka.druzinec@gmail.com

TRANSFER VRIJEDNOSTI S RODITELJA NA DJECU

Sažetak: *Proces socijalizacije započinje unutar obitelji tijekom kojeg roditelji izgrađuju moralne, društvene i kulturne vrijednosti svoje djece. Transfer vrijednosti s roditelja na djecu obuhvaća one vrijednosti koje cijene i žive roditelji sami, ali i vrijednosti koje vrednuje društvo i okolina u kojoj dijete živi, a za koje roditelji smatraju da bi ih njihova djeca trebala usvojiti. U transferu vlastitih vrijednosti roditelji su uglavnom uspješni, čemu u prilog idu rezultati istraživanja kojima je utvrđena statistički značajna pozitivna povezanost između vrijednosti roditelja i djece (Kohn, Slomczynski i Schoenbach, 1986; Rohan i Zanna, 1996; Albert, Trommsdorff i Wisnubrata, 2009; Reić Ercegović i Kuludrović, 2012; Visković, 2013; Headey, Muffels i Wagner, 2014). Transfer vrijednosti obuhvaća dječju percepciju i razumijevanje roditeljskih vrijednosti te (ne)prihvatanje vrijednosti kao vlastitih (Grusec i Goodnow, 1994). Roditelj, dijete i socioekonomske prilike obitelji faktori su o kojima ovisi uspješnost procesa prijenosa roditeljskih vrijednosti na djecu (Schönpflug i Yan, 2014). Djeca usvajaju vrijednosti u svakodnevnim interakcijama sa osobama iz svoje okoline, a roditelji u transferu vrijednosti na djecu koriste različite metode koje su najčešće temeljene na vlastitom životnom iskustvu ili stavovima o odgoju. U radu se daje pregled literature s područja transfera vrijednosti s roditelja na djecu. Na jednom mjestu sažeti su zaključci znanstvenih istraživanja o utjecaju karakteristika prenositelja vrijednosti (roditelja) i recipienta vrijednosti (djece) te sociokulturnih obilježja obitelji na formiranje vrijednosti kod djece. Rad je namijenjen osobama koje se bave odgojem djece, posebice roditeljima/skrbnicima, koji najčešće nemaju formalno pedagoško obrazovanje. Kako bi dijete usvajalo vrijednosti kojima društvo pridodaju važnost, roditelji bi trebali osvijestiti veličinu vlastitog autoriteta i modela kojeg pružaju svojoj djeci, razumjeti proces formiranja vrijednosnog sustava u odnosu na stupanj kognitivne zrelosti djeteta i primjenjivati adekvatne odgojne metode te prije svega, shvatiti značenje pojma vrijednosti i njihovu važnost u privatnom i društvenom životu svakog pojedinca.*

Gljučne riječi: čimbenici u prijenosu vrijednosti; obitelj; odgoj za vrijednosti; socijalizacija

1. Uvod

Socijalni razvoj djeteta, učenje socijalnih i kognitivnih vještina, direktno je pod utjecajem urođenih i naknadno stečenih faktora. Urođeni faktori su biološki faktori, dok se pod stečenim faktorima podrazumijevaju faktori koji se stežu postupnom socijalizacijom djeteta u okolini (Bezić, 2005). Prema Bronfenbrennerovoj teoriji ekoloških sustava ističu se četiri razine okolinskih utjecaja na dijete, a prva razina, svakidašnja okolina u kojoj se dijete nalazi uključuje roditelje, skrbnike, braću i sestre, vršnjake, odgajatelje/ učitelje (Levkov, 1985). Primarna socijalizacija podrazumijeva stjecanja stavova i vrijednosti neke kulture, te učenje prihvatljivih oblika ponašanja u društva (Raboteg-Šarić, 1997), a odvija se od najranijih dana djetetovog života u obitelji.

Na roditeljima²⁰ je velik dio odgovornosti koje će obrasce ponašanja njihovo dijete koristiti u određenim situacijama, s obzirom da roditelji prvi izgrađuju osnove zakona i socijalnog poretka kod svoje djece (Damon, 1988). Roditelji nastoje svojoj djeci prenijeti najbolje od svog intelektualnog i moralnog vlasništva, a transfer vrijednosti obuhvaća one vrijednosti koje cijene roditelji sami, ali i vrijednosti društva u kojem dijete živi.

Tijekom svakodnevnih socijalnih iskustava u obitelji djeca usvajaju mnoge vrijednosti, primjerice *pravednost, iskrenost, odgovornost, ljubaznost i poslušnost* (Damon, 1988), a nakon što ih usvoje, koristit će ih u budućim interakcijskim odnosima. Vrijednosti su temelj za prosudbu vlastitog ponašanja i postupaka osoba iz okoline, a dijete koje prepoznaje i razumije ponašanja, vrijednosti i norme okoline u kojoj se nalazi te se ponaša u skladu s time, razvilo je vještine socijalne kompetencije (Brajša Žganec, 2003).

2. Određenje pojma vrijednosti

U literaturi se može identificirati niz različitih definicija pojma vrijednosti, ali se autori slažu da su vrijednosti vjerovanja, načela i ideje o tome što je dobro. Objedinjujući nekoliko definicija možemo reći da su vrijednosti polazišta, motivatori aktivnosti i usmjeravajuća načela u ponašanju pojedinca i formiranju sudova (Lewin, 1952. prema Visković, 2013; Grbac, 2009) te poželjni ciljevi u životu (Allport, 1960; Schwartz, 1992).

Ovisno o relativnoj važnosti i hitnosti ostvarenja, vrijednosti tvore hijerarhiju u kojoj su međusobno zavisne (Vuk- Pavlović, 1932; Grbac, 2009; Ferić, 2009). Vrijednosni sustav H. Henz (prema Vukasović, 2010) dijeli na osam stupnjeva, pri čemu su *vitalne vrijednosti* na dnu ljestvice, zatim slijede

20. Ustavu Republike Hrvatske (2014) ističe se dužnost roditelja da odgajaju, uzdržavaju i školuju svoju djecu te da samostalno odlučuju o njihovom odgoju.

ekonomske, političke, društvene, estetske, spoznajnoteorijske, etičke i religijske vrijednosti na vrhu hijerarhije vrijednosti. U literaturi postoji razilaženje u pogledu na trajnost vrijednosnog sustava. Pojedini autori (Rokeach, 1973; Feather, 1986; Franc, Sučić i Šakić, 2008) ističu trajnost i stabilnost vrijednosti nakon formiranje vrijednosnog sustava koje se odvija do kraja razdoblja adolescencije (Rohan i Zanna, 1996; Inglehart, 1990). Kada je jednom formiran, vrijednosni sustav prema nekim autorima, ostaje tijekom života nepromijenjen. Druga skupina autora smatra da je vrijednosni sustav nestabilan i da se vrijednosni prioriteti pod utjecajem različitih čimbenika tijekom života mijenjanju (Hoblaj, 2007. prema Rakić i Vukušić, 2010; Visković, 2013).

U novije vrijeme češće se upotrebljava naziv *vrijednosne orijentacije* koji bi mogao uvesti konsenzus oko pitanja trajnosti i stabilnosti ljudskih vrijednosti. Vrijednosti se tumače kao relativan pojam, specifičan za svaku osobu, dok su vrijednosne orijentacije opće i trajne, jer općenito određuju djelovanje i ponašanja pojedinca (Havelka, 1975). Međutim, i kod spomenutog pojma nailazimo na oprečna tumačenja. Seligman i Katz (1996) vrijednosne orijentacije smatraju podložnim promjenama koje ovise o stupnju sazrijevanja pojedinca, kontekstu ili društvenoj situaciji u kojoj se pojedinac nalazi, vlastitim ciljevima i promišljanjima o svijetu i sebi. S druge strane, Franc, Sučić i Šakić (2008) vrijednosne orijentacije u odnosu na pojedinačne vrijednosti smatraju stabilnijim. Tako su unutar tri vrijednosne orijentacije (*samoaktualizacijska/samoostvarujuća, konvencionalna/tradicionalna, utilitarno-hedonistička orijentacija*) objedinili ukupno 18 pojedinačnih vrijednosti istih motivacijskih osnova. Slično tome, Petrović (1973) navodi 3 tipa vrijednosnih orijentacija: *utilitarističko-hedonističku, orijentaciju samoostvarenja/sentimentalnu i moralno-altruističnu vrijednosnu orijentaciju*.

Vrijednosti koje su jedinstvene za sve ljude i kulture kroz povijest, nepromjenjive (Matijević, 2011) i proizlaze iz univerzalne ljudske prirode i težnje ka dobru (Rakić i Vukušić, 2010) jesu temeljne ljudske vrijednosti. One su osnova osobne i društvene blagodati, a utkane su u temelje najvažnijih državnih dokumenata, dokumenata o etici i ljudskim pravima²¹ te religijskih spisa²². Kao osnovicu svih etičkih i religijskih sustava, Krmpotić (2004) ističe *istinu, ispravno ponašanje, mir, ljubav i nenasilje*, a Küng (2004. prema Mrnjajus, 2008) *istinu, spasenje i pravednost*. Pod pojmom općeljudske vrijednosti Vukasović (2003) podrazumijeva *ljubav, dobrobit, čovjekoljublje, slobodu, pravdu, mir, sveopće razumijevanje, ljudsku i vjersku toleranciju te jednak i sveobuhvatan odgoj za sve ljude*.

21. U Deklaraciji o svjetskoj etici (Chicago, 1993) ističu se apsolutne vrijednosti: *ljudskost i uzajamnost*, iz kojih proizlaze demokratske vrijednosti koje se spominju u članku 1. Opće deklaracije o ljudskim pravima (Ujedinjeni narodi, 1948), u Ustavu Republike Hrvatske, te u preambuli *Povelje o temeljnim pravima Europske Unije* (2010).

22. Religijski spisi (Biblija, Tora, Kuran, Mahabharata...) nude smjernice za moralno ispravno djelovanje koje trebaju slijediti svi ljudi. (Mrnjajus, 2008)

Shalom H. Schwartz, socijalni psiholog i jedan od vodećih svjetskih istraživača na području ljudskih vrijednosti, objedinio je unutar deset motivacijskih tipova sve temeljne vrijednosti koje su priznate u zemljama diljem svijeta. Prema Schwartzovoj teoriji univerzalnih sadržaja i strukture vrijednosti razlikujemo deset motivacijski različitih tipova vrijednosti: *moć, postignuće, hedonizam, poticaj, nezavisnost, univerzalizam, dobrohotnost, tradicija, konformizam i sigurnost*. Svaki od motivacijskih tipova vrijednosti određen je motivacijskim ciljevima, odnosno poželjnim ciljevima koji ljudi nastoje dostići (Schwartz, 1992).

3. Pregled dosadašnjih istraživanja

Vrijednosti se prenose sa starijih na mlađe, s učitelja na učenika, s roditelja na dijete. Transfer vrijednosti odvija se primarno putem različitih oblika komunikacije unutar obitelji. Roditelji nastoje kod svoje djece formirati vrijednosti koje sami posjeduju (Rohan i Zanna, 1996; Kim-Pong i Sau Lai, 2010), ali i vrijednosti specifične za kulturu društva u kojem žive (Benish-Weisman, Levy, Knafo, 2013). Roditelji odgajanjem pripremaju djecu za uspješnu adaptaciju u društvo, a ona podrazumijeva shvaćanje, prihvaćanje i življenje u skladu s vrijednostima društva. Osobne vrijednosti roditelja i vrijednosti okoline ne moraju biti identične, ali ih možemo smatrati usko vezanima, s obzirom da će vrijednosti društva, ukoliko se smatra članom društva, pojedinac prihvatiti kao svoje (Maio i Olson, 1998. prema Visković, 2013).

Transfer vrijednosti unutar obitelji Grusec i Goodnow (1994) objašnjavaju kognitivnim modelom u dva koraka. U prvom koraku dijete percipira i nastoji razumjeti vrijednosti za koje se roditelji zalažu, a u drugom koraku dijete odlučuje o prihvaćanju (ili odbijanju) percipirane vrijednosti roditelja kao svoje vlastite. Uspješnost djetetove percepcije i razumijevanja roditeljske vrijednosti ovisi o djetetovoj pažnji te jasnoći i redundanciji roditeljskih poruka (Knafo i Schwartz, 2003). Ukoliko je odnos između roditelja i djeteta pozitivan, dijete će biti više motivirano prihvatiti vrijednosti roditelja. Uz to, ako dijete vjeruje da ima autonomiju u odabiru, smanjuje se mogućnost odbijanja percipirane vrijednosti (Grusec i Goodnow, 1994). Prihvaćanjem roditeljske vrijednosti kao svoje vlastite uspješno završava proces internalizacije ili pounutarnjenja vrijednosti (Simonič, Erzar i Cvetek, 2008).

Brojnim istraživanjima je utvrđeno kako postoji statistički značajna pozitivna povezanost između vrijednosti roditelja i vrijednosti djece. Kohn, Slomczynski i Schoenbach (1986) proučavali su utjecaj socijalne stratifikacije na vrijednost *samousmjeravanja* kod adolescenata i mlađih punoljetnika u kapitalističkom (Sjedinjene Američke Države) i socijalističkom (Poljska) društvu. U obje države utvrđena je, ne samo bliska veza između vrijednosti roditelja i

vrijednosti djece, već i snažan utjecaj vrijednosti *samousmjeravanja* roditelja na razvoj iste vrijednosti kod njihove djece.

Rohan i Zanna (1996) proveli su istraživanje transfera vrijednosti, stavova i ponašanja roditelja na djecu te autoritarnih stavova roditelja sa muškim studentima i njihovim roditeljima. Utvrđena je znatna pozitivna povezanost između vrijednosti roditelji i njihove odrasle djece, a djetetova točna percepcija roditeljskih stavova ključna je za usvajanje vrijednosti. Percepcija i razumijevanje roditeljskih vrijednosti, a time i pozitivan transfer roditeljskih vrijednosti povećava se djetetovim odrastanjem što je dokazano preciznom procjenom vrijednosti roditelja od strane njihove djece (studenata). Istraživanjem je također utvrđena transmisija konzervativnih stavova autoritarnih roditelja na djecu.

Headey, Muffels i Wagner (2014) u svom radu navode kako oba roditelja imaju gotovo jednak utjecaj na transfer vrijednosti kod svoje djece, pri čemu se ističe snažniji utjecaj majke u prijenosu vrijednosti *zadovoljstva životom* na svoju odraslu djecu. Transfer vrijednosti *zadovoljstvo životom* dijelom je posljedica transfera ostalih vrijednosti (uglavnom prosocijalnih i obiteljskih vrijednosti, a manje materijalnih) i ponašanja koja su uvjetovana zadovoljstvom u životu.

Albert, Trommsdorff i Wisnubrata (2009) istraživale su kulturne sličnosti i razlike u transferu općih i specifičnih vrijednosti u trima generacijama u Njemačkim i Indonezijskim obiteljima. Utvrđeno je postojanje međugeneracijskog transfera vrijednosti u obiteljima u obje zemlje. Iako više vrednovana kod ispitanika u Njemačkoj, transmisija *individualizma* kao vrijednosti više naglašena kod ispitanika u Indoneziji.

U Hrvatskoj su Reić Ercegovac i Koludrović (2012) istraživale postojanje međugeneracijskih i unutarobiteljskih razlika između majki i kćeri u vrijednosnim prioritetima i stavovima prema razvodu braka te utvrdile postojanje značajne povezanosti u vrijednosnim prioritetima i u stavovima prema razvodu braka na unutarobiteljskoj razini.

Transmisiju vrijednosti s roditelja na djecu potvrdilo je istraživanje u Osnovnoj školi Tučepi i to za vrijednosti *odgovornost, stvaralaštvo, neovisnost, materijalna sigurnost i privatnost*, dok za vrijednosti *pripadanje, samoostvarenost, solidarnost, zdravlje, skromnost, tradicijske vrijednosti, znanje i duhovnost* nije utvrđeno postojanje međugeneracijskog transfera (Visković, 2013).

Kao što je vidljivo iz navedenih istraživanja, sličnost između vrijednosti djece i njihovih roditelja postoji. Međutim, koji čimbenici i na koji način utječu na transfer vrijednosti s roditelja na djecu? Možemo pokušati odgovoriti na ova pitanja.

4. Čimbenici u transferu vrijednosti roditelja na vrijednosti djece

Transfer vrijednosti s roditelja na djecu je složeni proces koji uključuje prenositelja vrijednosti (engl. *transmitter*), recipienta vrijednosti (engl. *transmittee*) i socijalni kontekst (Schönpflug i Yan, 2014). Sociokulturna obilježja obitelji podrazumijevaju visinu prihoda, zanimanje i zaposlenost roditelja, obrazovanje roditelja, uvjete stanovanja (Šimić Šašić, Klarin i Proroković, 2011), broj djece u obitelji, stil roditeljstva i slično. Svaki od spomenutih čimbenika ima svoje karakteristike koje, međusobno zavisne, doprinose (ne)uspješnosti transfera vrijednosti. U daljnjem tekstu osvrnut ćemo se na neka obilježja navedenih čimbenika koja su proučavana u kontekstu transfera vrijednosti s roditelja na djecu.

Stupanj kognitivne zrelosti djeteta presudan je za djetetovo razumijevanje roditeljskih vrijednosti, jer dijete mora doseći određenu razvojnu razinu kako bi shvatilo i internaliziralo roditeljske stavove. Djeca do sedme ili osme godine ne mogu razlučiti moralne zakone od fizičkih (Piaget, 1983. prema Mrnjajus, 2008), pa je stoga sličnost vrijednosti roditelja i male djece vrlo niska, dok se odrastanjem djeteta ona povećava (Rohan i Zanna, 1996; Ferić, 2009). Kognitivno sazrijevanje djeteta možemo promatrati na primjeru razvoja empatije²³ kod djece (Damon, 1988). Dijete do prve godine života ne može raspoznati osjećaje i potrebe drugih, između prve i druge godine razvija se osjećaj iskrene brige, a krajem druge godine počinje razdoblje u kojem dijete počinje objektivno promatrati tuđu nevolju. Tek u kasnom djetinjstvu (10-12 godina) dijete ne promatra samo osjećaje osobe u nevolji, već i kontekst u kojem ona živi i s njom suosjeća. Cjeloviti pregled moralnog razvoja nalazimo kod Kohlberga (1995. prema Mrnjajus, 2008), koji moralni razvoj dijeli na tri razine. Prijekonvencionalna i konvencionalna razina se odnose na djecu (maloljetnike), dok se postkonvencionalna razina odnosi na odrasle osobe. Na prijekonvencionalnoj razini se nalaze djeca do devete godine života, koja poštuju pravila samo s ciljem izbjegavanja kazni ili ako pri tom zadovoljavaju vlastite interese. Djeca nakon devete godine nalaze se na konvencionalnoj razini kada nastoje pravedno postupati s ciljem zadovoljenja očekivanja roditelja ili s ciljem održavanja stabilnosti sustava (društva, grupe, institucije).

U istraživanjima o transferu vrijednosti s roditelja na djecu utjecaj čimbenika **spola djeteta i roditelja** ima veliku ulogu. Troll i Bengtson (1979. prema Knafo i Schwartz, 2009) identificirali su tri međusobno suprotne tvrdnje o utjecaju čimbenika spola u transferu vrijednosti: a) očevi imaju veći utjecaj na formiranje vrijednosti kod djece nego majke, b) veća je sličnost vrijednosti kod

23. Empatija je „spodobnost razumijevanja značenja i značajnosti emocija i ponašanja druge osobe“. (Hrvatski enciklopedijski rječnik, 2004: 144)

djece i roditelja istog spola, nego kod suprotnog, c) kćeri su osjetljivije na utjecaj roditelja nego sinovi. U literaturi nailazimo na različite rezultate istraživanja povezane s čimbenikom spola (tvrdnje a i b), dok za tvrdnju c nismo našli odgovarajuće empirijske primjere u literaturi. Za razliku od Trolle i Bengtsona, istraživanje Headey, Muffels i Wagner (2014) ističe važniju ulogu majke u razvoju vrijednosti kod djece; zaključuju kako je djetetovo *zadovoljstvo životom* direktno pod utjecajem majčine vrijednosti *zadovoljstva životom*. Tvrdnju Trolle i Bengtsona da je veća sličnost vrijednosti kod djece i roditelja istog spola djelomično mogu potvrditi rezultati istraživanja provedenog u Italiji (Laghi, Pallini, De Sclavis, 2012) gdje su kod sinova adolescenata uočene značajne korelacije s očevim (*konformizam, samousmjerenje, sigurnost, samoostvarenje, individualnost*), ali i s majčnim vrijednostima (*samousmjerenje, postignuće, individualnost, želja za istraživanjem*); kod kćeri postoje značajne korelacije s očevim vrijednostima (*tradicija, dobronamjernost, samoaktualizacija, konzervativizam, individualizam, želja za istraživanjem*), dok s majčnim vrijednostima nisu uočene značajne korelacije. U prilog tvrdnji b) Trolle i Bengtsona idu rezultati istraživanja kojeg su provele Reić Ercegovac i Koludrović (2012) s majkama i njihovim kćerima gdje je na unutarobiteljskoj razini utvrđena značajna povezanost u vrijednosnim prioritetima i stavu prema razvodu braka. Utjecaj spola roditelja na formiranje vrijednosti kod djece razlikuje se kod različitih društveno-ekonomskih sistema. Tako su Kohn, Slomczynski i Schoenbach (1986) proučavali utjecaj socijalne stratifikacije na vrijednost samopouzdanja adolescenata i mlađih punoljetnika u kapitalističkom (Sjedinjene Američke Države) i socijalističkom (Poljska) društvu te su utvrdili kako u Sjedinjenim Američkim Državama otac i majka imaju gotovo jednak utjecaj, dok u Poljskoj majka ima dominantni utjecaj na formiranje vrijednosti kod djece.

U *okolini* u kojoj se dijete osjeća sigurno, voljeno, uvaženo i slobodno, u kojoj se poštuje i uvažava njegovo mišljenje, u kojoj ono ima odgovornost i snosi odogovarajuće posljedice za svoje postupke te ako se u obitelji koriste pozitivni obrasci ponašanja i njeguje kvalitetan odnos između roditelja i djece olakšava se usvajanje vrijednosti kod djece (Taris, Semin i Bok, 1998; Roest, Gerris i Dubas, 2009). Istraživanjem kojeg su proveli Simonič, Erzar i Cvetek (2008) utvrđeno je kako je sigurna privrženost djece roditeljima pozitivno povezana s prihvaćanjem religijskih vrijednosti kod djece.

Roditeljske vrijednosti i ciljevi određuju koji će *odgojni stil roditelji* koristiti u odgoju svoje djece, a odgojni stil roditelja utječe na emocionalnu klimu. U obiteljima u kojima se velika pažnja pridodaje komunikaciji, atmosfera u obitelji je demokratska i komunikativna (Baldwin, 1948. prema Damon, 1988), a djeca razvijaju zrele stavove prema autoritetu. Djeca čiji roditelji koriste autoritaran stil odgoja iskazuju manju sličnost s roditeljskim vrijednostima od

djece čiji roditelji koriste neautoritarne odgojne stilove (Ferić, 2009). Kontrola u roditeljskom stilu ne pogoduje usvajanju vrijednosti kod djece, dok autonomija, koja podrazumijeva razumijevanje dječje perspektive, davanje argumenta i prepuštanje izbora u odabiru vrijednosti, tome dorinosa (Knafo i Assor, 2007).

Istraživanja su pokazala da **obrazovanost** i **društveni status** roditelja određuju koje vrijednosti roditelji žele prenijeti na djecu. Roditelji sa završenim višim stupnjem obrazovanja više kontroliraju slobodno vrijeme svoje djece, potiču širokoumlje i samoostvarenje, dok roditelji s osnovnim ili srednjim obrazovanjem vrednuju konzervativne vrijednosti (Aavik i Aavik, 2012). Djeca čiji očevi imaju visoko ili srednje obrazovanje više će prihvaćati roditeljske vrijednosti od djece čiji su očevi završili niže stupnjeve obrazovanja (Schoenpflug, 2001. prema Paryente i Orr, 2010). Roditelji iz srednje klase ističu važnost dječje slobode, dok roditelji iz radničke klase naglasak stavljaju na poštivanje socijalnih normi (Aavik i Aavik, 2012).

5. Odgoj (i obrazovanje) za vrijednosti

U pedagoškoj teoriji odgoj u širem smislu obuhvaća obrazovanje i odgoj u užem smislu. Obrazovanje podrazumijeva usvajanje znanja, vještina i sposobnosti, a odgoj u užem smislu obuhvaća vrijednosti, stavove i uvjerenja, odnosno izgrađivanje i oblikovanje ličnosti i karaktera. Odgoj i obrazovanje za vrijednosti podrazumijeva otvoreno podučavanje djece o vrijednostima (Hooper i sur., 2003. prema Rakić i Vukušić, 2010), a djeluje na racionalnu, emocionalnu i voljno-djelatnu komponentu djeteta (Vukasović, 2010).

U teoriji su postojala neslaganja oko načina podučavanja vrijednosti s obzirom na različita stajališta o učenju i poučavanju kroz povijest, no danas prevladavaju dva glavna pristupa: izravni i neizravni pristup u podučavanju vrijednosti (Irwin, 1988. prema Rakić i Vukušić, 2010). Izravni pristup se objašnjava kao podučavanje temeljnih ljudskih vrijednosti i podrazumijeva odgoj karaktera, dok neizravni pristup ističe samostalnost djeteta u razlučivanju, kritičko mišljenje i rješavanje problema. U izravnom pristupu glavnu ulogu u formiranju vrijednosti kod djece ima škola, aktivnost nastavnika i školska klima, a posebno planiranim programima razvija se moralno mišljenje, promišljeno donošenja odluka i moralna spoznaja kod djece. U neizravnom pristupu važnost se daje procesima poučavanja kojima se kod djece razvijaju kognitivne vještine za kritičko prosuđivanje i analizu vrijednosti: logičko mišljenje, otvorenost uma, nepristranost... (Veugelers, 2000. prema Rakić i Vukušić, 2010) s ciljem dječjeg samostalnog razvoja vlastitog vrijednosnog sustava.

U procesu moralnog formiranja koji se sastoji od formiranja moralne spoznaje, formiranje moralnih uvjerenja i stavova te formiranje moralnog

ponašanja i djelovanja (Vukasović, 2010), uočava se ispreplitanje gore navedenih pristupa u poučavanju vrijednosti. Naime, svaka etapa odvija se postupno i zahtjeva određeni pristup u podučavanju. Formiranje moralnih spoznaja obuhvaća usvajanje znanja iz područja vrijednosti (moralni kriterij, moralna pravila i načela, moralne norme i kategorije), a time podrazumijeva izravni pristup poučavanja vrijednosti. Formiranje moralnih uvjerenja i stavova podrazumijeva emocionalnu aktivnost djeteta, njegovu samostalnu prosudbu i kritičko mišljenje temeljno na usvojenim moralnim spoznajama s kojima stvara preduvjet za ispravno moralno djelovanje.

Prirodna je težnja roditelja da brine o svom djetetu, da mu prenese najbolje od svog intelektualnog i moralnog vlasništva te ga pripreme za budući život u skladu sa zahtjevima društva, stoga je odgojno djelovanje svakog odgovornog roditelja uvijek intencionalno (Bezić, 1977). Međutim, djeca češće usvajaju vrijednosti u svakodnevnim društvenim situacijama nego u izravnom poučavanju (Toomela, 2008. prema Rakić i Vukušić, 2010), a roditeljsko odgojno djelovanje najčešće nije stručno već temeljeno na vlastitom životnom iskustvu. Budući da roditelji često „kopiraju“ vlastite vrijednosne modele na svoju djecu, podučavaju ih uz pomoć „životnih scenarija“ koji su rezultat tzv. „kolektivne mudrosti“ (Goodnow, 1988. prema Babić, Irović, Krstović, 1997) bez primjene profesionalnih odgojnih metoda, odgoj u obitelji se može s toga promatrati i kao neintencionalan (Huzjak, 2005).

Unatoč činjenici da roditelji uglavnom nemaju formalno pedagoško obrazovanje i da često nisu osvijestili koju metodu primjenjuju, svojim odgojnim djelovanjem djeluju na cjelokupnu ličnost djeteta, na njegovu kognitivnu, afektivnu i konativnu sferu. Vukasović (1991) je evidentirao četiri metode koji roditelji koriste u procesu moralnog formiranja djece, a vezane su za tri etape moralnog razvoja djeteta: metoda poučavanja, metoda uvjeravanja/etičkog vrednovanja, metoda navikavanja i metoda sprečavanja. Roditelji metodom podučavanja formiraju moralne spoznaje, djeluju na intelektualnu sferu djeteta, prenose znanja o etici i moralu, pojašnjavaju i demonstriraju određene vrijednosti. Metoda uvjeravanja vezana je za emocionalnu sferu u kojoj se formiraju moralna uvjerenja i stavovi, a roditelji nastoje opravdati vrijednost za koju se zalažu i koju žele prenijeti svojoj djeci. Davanjem argumenata, razloga i uvjerenja ostvaruju se optimalni uvjeti za uspješno prihvaćanje vrijednosti (Damon, 1988). Roditelji koji objašnjavaju razloge svojih vrijednosti potiču kod djece usvajanje istih, jer djeca shvaćaju koji argumenti stoje iza tih vrijednosti (Grusec i Goodnow, 1994). Pozitivnim ili negativnim emocionalnim reakcijama, odobravanjem i ohrabivanjem ili neodobravanjem u određenim situacijama, roditelji ocjenjuju vrijednosti djece. Metodom navikavanja i sprečavanja roditelji djeluju na formiranje moralnog ponašanja djeteta koje je temeljeno na usvojenim moralnim

spoznajama i moralnim uvjerenjima. Dijete uči oponašanjem i poistovjećivanjem s osobama iz svoje okoline, a metoda navikavanja podrazumijevana „vježbanje“ uočenog ponašanja usklađenog s određenim vrijednostima u konkretnim situacijama ili učenjem uloga koje su karakteristične za okolinu u kojoj dijete živi. Metodom sprečavanja preveniraju se ili ispravljaju negativni utjecaji u procesu formiranja vrijednosti kod djece.

Roditelji moraju biti svjesni svoje uloge modela kojeg djeca slijede i kopiraju. Kako bi dijete usvajalo željene vrijednosti roditelja i izgradilo vlastiti vrijednosni sustav, ponašanje oba roditelja treba biti u skladu s vrijednostima koje proklamiraju, a njihove odgojne metode primjerene razvojnom stupnjem djeteta.

6. Zaključak

Uloga koju roditelji imaju u transferu vrijednosti kod djece je neupitna, bilo da se radi o intencionalnom ili neintencionalnom odgoju. Prijenos vrijednosti unutar obitelji podrazumijeva usvajanje temeljnih ljudskih i kulturnih vrijednosti te stavova i navika za odgovorno moralno djelovanje. Osim vlastitih vrijednosti, roditelji prenose na dijete i vrijednosti okoline unutar koje žive, a proces transfera vrijednosti odvija se u tri koraka: od početnog djetetovog percipiranja ponašanja roditelja, preko shvaćanja što roditelj time poručuje do djetetove odluke o prihvaćanju ili odbijanju vrijednosti koje roditelj nastoji prenijeti (Grusec i Goodnow, 1994).

Zbog nedostatka formalnog pedagoškog obrazovanja, roditelji često odgoj temelje na osobnom iskustvu i tradicionalnim odgojnim metoda koje su preuzeli od svojih roditelja. Svojim ponašanjem u konkretnim životnim situacijama, izražavanjem mišljenja i stavova djeci daju model kojeg ona (mlađa) bespogovorno slijede. Kako bi dijete percipiralo i razumjelo, roditeljske poruke moraju jasne i eksplicitne u skladu sa kognitivnim razvojem djeteta, roditelji moraju biti suglasni u vrijednostima koje žele prenijeti i dosljedno se ponašati u skladu s vrijednostima za koje se zalažu (Ferić, 2009; Reić Ercegovac i Koludrović, 2012). Roditelji moraju poticati dijete na aktivnost, razvijati logičko mišljenje i poticati kritičko prosuđivanje kako bi dijete razvijalo sposobnosti i navike temeljene na vrijednostima. Kvalitetan odnos članova u obitelji, iskrenost, povjerenje, privrženost dosljednost i neautoritarni stilovi odgoja osiguravaju povoljnu emocionalu klimu u obitelji za pozitivan transfer vrijednosti.

Područje odgoja za vrijednosti dobiva na važnosti kada se sagledaju zahtjevi koje suvremeno društvo stavlja pred mladog čovjeka i iziskuje što ranije djelovanje roditelja na razvoju vrijednosti kod djece u obitelji. Ulogu u provedbi odgoja za vrijednosti naizgled će preuzeti škola i planirani odgojno-obrazovni

programi, no odgovornost roditelja za formiranje vrijednosnog sustava djeteta ne prestaje. Navedene spoznaje mogu se koristiti u planiranju programa i radionica za roditelje s područja transfera vrijednosti u obitelji. U ovom radu prikazan je pregled teorije i zaključaka znanstvenih istraživanja s područja transfera vrijednosti roditelja na djecu s ciljem osvješćivanja roditelja/odgajatelja o njihovim odgojnim postupcima u formiranju vrijednosnih sustava djece.

Literatura

1. Aavik, A., Aavik, T. (2012). Personal Values And Self-Reported Child-Rearing Activities Of Estonian And Russian Parents In Estonia. *Trames*, 16 (1): 63–76.
2. Albert, I., Trommsdorff, G., Wisnubrata, L. (2009). Intergenerational transmission of values in different cultural contexts: a study in Germany and Indonesia. Posjećeno 11.04.2016. na http://www.iaccp.org/sites/default/files/spetses_pdf/24_Albert.pdf
3. Allport, G. W. (1960). *Becoming: Basic considerations for a psychology of personality*. New Haven, Conn: Yale Univesity.
4. Babić, N., Irović, S., Krstović, J. (1997). Vrijednosni sustav odraslih, odgojna praksa i razvojni učinci. *Društvena istraživanja*, 6 (4-5): 551-575.
5. Benish-Weisman, M., Levy, S., Knafo, A. (2013). Parents Differentiate Between Their Personal Values and Their Socialization Values: The Role of Adolescents' Values. *Journal of Research on Adolescence* (Wiley-Blackwell), 23 (4): 614-620.
6. Bezić, Ž. (1977). Što znači odgajati? *Obnovljeni život*, 32 (4): 333-344.
7. Bezić, Ž. (2005). Ljudsko ponašanje. *Crkva u svijetu*, 40 (2): 207-227.
8. Brajša Žganec, A. (2003). *Dijete i obitelj*. Naklada Slap. Zagreb
9. Damon, W. (1988). *The moral child: nurturing children's natural moral growth*. The Free Press. London.
10. *Deklaracija o svjetskoj etici*. (1993). Hrvatski ogranak Svjetske konferencije religija za mir. Multigraf Zagreb.
11. Feather, N. T. (1986). Cross-cultural studies with the Rokeach Value Survey: the Flinders program of research on values. *Australian Journal of Psychology*, 27: 151-164.
12. Ferić I. (2009). *Vrijednosti i vrijednosni sustavi: psihologijski pristup*. Zagreb: Alinea.
13. Franc, R., Sučić, I., Šakić, V. (2008). Vrijednosti kao rizični i zaštitni čimbenici socijalizacije mladih. *Diaconvensia*, 16 (01-2): 135-148.
14. Grbac, J. (2009). *Etičke dvojbe hrvatskog društva*. Zagreb: Kršćanska

sadašnjost.

15. Grusec, J. E., Goodnow, J. J. (1994). Impact of parental discipline methods on the child's internalization of values: A reconceptualization of current points of view. *Developmental Psychology*, 30: 4–19.
16. Havelka, N. (1975). Istraživanje vrednosti kod nas. *Psihologija*, 8 (3-4): 139-150.
17. Headey, B., Muffels, R., Wagner, G.(2014).Parents Transmit Happiness Along with Associated Values and Behaviors to Their Children: A Lifelong Happiness Dividend?. *Social Indicators Research*, 116 (3): 909-933.
18. *Hrvatski enciklopedijski rječnik*. (2004). Zagreb: Novi liber.
19. Huzjak, M. (2005). *Odgoj i preodgoj*. Preuzeto 11.04.2016. s <http://likovna-kultura.ufzg.unizg.hr/odgojipreodgoj.htm>
20. Inglehart, R. (1990). *Cultural Change in Advanced Industrial Societies*. Princeton, NJ:Princeton University Press.
21. Kim-Pong, T., Sau-Lai, L. (2010). What Values Do Parents Want to Socialize in Their Children? The Role of Perceived Normative Values. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 41 (2): 175–181.
22. Knafo, A., Assor, A. (2007).Motivation for agreement with parental values: desirable when autonomous, problematic when controlled. *Motiv Emot*, 31:232–245.
23. Knafo, A., Schwartz, S. H. (2003). Parenting and adolescents' accuracy in perceiving parental values. *Child Development*, 74 (2): 595–611.
24. Knafo, A., Schwartz, S. H. (2009).*Accounting for parent-child value congruence: Theoretical considerations and empirical evidence*. U: Schönplug (ur.) Cultural transmission: Psychological, developmental, social, and methodological aspects (str.240-268). Cambridge University.
25. Kohn, M., L., Slomczynski, K., M., Schoenbach, C. (1986). Social Stratification and the Transmission of Values in the family: A Cross-National Assessment. *Sociological Forum*, 1 (1): 73-102.
26. Krmpotić, V. (2004). *Vrline ljubavi*. Zagreb: Profil.
27. Laghi, F, Pallini, S., De Sclavis, R. (2012). Values Similarity between Parents and Adolescents: A Preliminary Investigation among Italian Adolescents. *Journal of Comparative Family Studies*, 43 (6): 915-923.
28. Levkov, L. (1985). *Ekološka dječja psihologija*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
29. Matijević, M. (2011). *Novi mediji i razvijanje vrijednosti mladih*. Posjećeno 11.01.2016. na https://bib.irb.hr/datoteka/565096.Novi_mediji_i_vrijednosti_mladih__Banja_Luka_2010.pdf
30. Mrnjajus, K. (2008). *Pedagoška promišljajna o vrijednostima*. Rijeka:

Filozofski fakultet.

31. *Opća deklaracija o ljudskim pravima*. (Ujedinjeni narodi, 1948). Vlada Republike Hrvatske, 2009. Posjećeno 11.01.2016. na: http://narodne-novine.nn.hr/clanci/medunarodni/2009_11_12_143.html
32. Paryente, B., Orr, E. (2010). Identity representations and intergenerational transmission of values: the case of a religious minority in Israel. *Papers on Social Representations*, 19: 23.1-23.36.
33. Petrović, M. (1973). *Vrijednosne orijentacije delinkvenata*. Beograd: Institut za kriminološka istraživanja.
34. *Povelja o temeljnim pravima Europske Unije* (2000). Posjećeno 11.01.2016. na: http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/hr/displayFtu.html?ftuId=FTU_1.1.6.html
35. Raboteg-Šarić, Z. (1997). Uz temu- Socijalizacija djece i mladih. *Društvena istraživanja*, 6 (4-5): 30-31.
36. Rakić, V. i Vukušić, S. (2010). Odgoj i obrazovanje za vrijednosti. *Društvena istraživanja*, 19 (4-5): 771-795.
37. Reić Ercegovac, I., Koludrović M. (2012). Uloga životnih vrijednosti u objašnjenju stavova prema razvodu braka-međugeneracijska i unutarobiteljska persektiva. *Sociologija i prostor*, 50 (2): 257-273.
38. Roest, A. M. C., Gerris, J., R., M., Dubas, J. S. (2009). Value Transmission Between Fathers, Mothers, and Adolescent and Emerging Adult Children: The role of the Family Climate. *Jurnal of Family Psychology*, 23 (2): 146- 155.
39. Rohan, M. P., Zanna, M. P. (1996). Value transmission in Families. U: C. Seligman, J. M. Olson, M. P. Zanna (ur.). *The psychology of values: The Ontario symposium vol. 8* (str.253 -276). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
40. Rokeach, M. (1973). *The nature of human values*. New York: Free Press.
41. Schönplflug, U., Yan, S. (2014). Deviation From Zeitgeist and Motivation in the Intergenerational Transmission of Individualistic and Collectivistic Values in East Germany and Shanghai, China. *The Journal of Genetic Psychology*, 175 (1): 58-75.
42. Schwartz, S. H. (1992). Universals in the content and structure of values: Theoretical advances and empirical test in 20 countries. U: M. P. Zanna (ur.) *Advances in Experimental Social Psychology* vol 25 (str. 1-65). San Diego: Academic Press.
43. Seligman, C., Katz, A. N. (1996). The dynamics of value systems. U: C. Seligman, J. M. Olson i M. P. Zanna (ur.), *The Psychology of Values. The Ontario Symposium vol. 8* (str.53-77). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum

Associates.

44. Simonič, B., Erzar, T., Cvetek, R. (2008). Značaj roditeljstva u procesu religiozne socijalizacije (Teorija privrženosti i preuzimanje religioznih vrijednosti). *Riječki teološki časopis*, 16 (2): 523-552.
45. Šimić Šašić, S., Klarin, M., Proroković, A. (2011). Socioekonomske prilike u obitelji i kvaliteta obiteljske interakcije kao prediktori školskog uspjeha srednjoškolaca u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini i Makedoniji. *Ljetopis socijalnog rada*, 18 (1): 31-62.
46. Taris, T.W., Semin, G. R., Bok, I. A. (1998). The Effect of Quality of Family Interaction and Intergenerational Transmission of Values on Sexual Permissiveness. *The Journal of Genetic Psychology*, 159 (2): 237-250.
47. *Ustav Republike Hrvatske- pročišćeni tekst*. (2014). Ustavni sud Republike Hrvatske.
48. Visković, I. (2013). Međugeneracijski prijenos vrijednosti s roditelja na djecu adolescente u općini Tučepi. *Školski vjesnik - Časopis za pedagoška i školska pitanja*, 62: 2-3.
49. Vukasović, A. (2003). Odgojne vrijednosti i putokazi J. A. Komenskog za treće tisućljeće. *Obnovljeni život*, 58 (1): 87-98.
50. Vukasović, A. (2010). Odgojna preobrazba u teleologijskom i aksiologijskom ozračju. *Odgojne znanosti*, 12 (1): 97-117.
51. Vukasović, A., (1991). Odgoj za etičke vrijednosti u obitelji i školi. *Obnovljeni život*, 46 (1): 49-58.
52. Vuk-Pavlović, P. (1932). *Ličnosti i odgoj*. Zagreb: Tipografija d.d.

VALUE TRANSFER FROM PARENTS TO CHILDREN

Abstract: *During the process of socialization which begins in the family, parents build moral, social and cultural values of their children. Transfer values from parents to children includes values which parents themselves value and live, but also the values which community evaluate and surrounding where a child grows, and which, according to their parents, children should accept. In transfer of their own values parents are mostly successful, what is contributed by the research results in which is determined statistical significant positive bond between the values of parents and children (Kohn, Slomczynski i Schoenbach, 1986; Rohan i Zanna, 1996; Albert, Trommsdorff i Wisnubrata, 2009; Reić Ercegovac i Kuludrović, 2012; Visković, 2013; Headey, Muffels i Wagner, 2014). Value transfer includes child perception and understanding of parents values as well as (un) acceptance values as their owns (Grusec i Goodnow, 1994). Parents, children and socio-economical circumstance of the family are elements on which the process efficacy depends on during the process of transferring parent values to their children (Schönpflug i Yan, 2014). Children accept values in every day interactions with people from their surrounding, while parents in transferring values to their children use various methods which are generally based on their own life experience or principles of education. This article gives a literature survey in field of transferring values from parents to children. In one place are summarized all conclusions of scientific research on characteristic influence value carrier (parents) and value recipient (children) as well as socio – cultural characteristic of the family on forming values among children. The article is aimed to people who deal with children education, especially parents/guardian who usually do not have formal pedagogic education. For a child to accept values which society gives importance, parents should awake the size of their own authority and model they give to their children, understand the process of forming a system of values in relation to degree of cognitive maturity of a child and apply adequate educational method as well as understand the meaning of the term values and their importance in private and social life of every individual.*

Key words: *value transfer factors, family, value education, socialization.*